

Minya Károly: Mai magyar nyelvújítás. Szókészletünk módosulása a neologizmusok tükrében a rendszerváltozástól az ezredfordulóig. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához XVI. Sorozatszerkesztő Kiss Gábor. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 2003. 128 lap.

1. Minya Károly Mai magyar nyelvújítás. Szókészletünk módosulása a neologizmusok tükrében a rendszerváltozástól az ezredfordulóig című sikeres munkájával kapcsolatban mindenk előtt a szerző nem mindennapi bátorságát emelem ki. Bátorságot feltételez mindjárt egy éppen csak mögöttünk lévő évtized (és milyen évtized, nyelvi tekintetben is!) szókincsének alakulását, elsősorban az újonnan keletkező szavakat, kifejezéseket számba venni, rendszerezni és nem utolsósorban mérlegre tenni. Bátorságot jelent továbbá az, hogy a jelzett művelet, különösen a szerző által szigorúan követett filológus módszer esetén, számos diszciplína (a lexikográfia és frazeológia, a leíró nyelvtan, a nyelvtörténet, a stilisztika, a pragmatika stb.) felhasználását követeli meg. És még nagyobb bátorságról tanúskodik az, hogy a szerző nem riadt vissza a józan nyelvművelés szempontjainak az érvényesítésétől sem. Méghozzá akkor, amikor napjainkban a nyelvújítás létjogosultsága is megkérdőjeleztetik, illetve amikor az úgynevezett deskriptív nyelvszemléletet vallók (szemben a preskriptív szemléletet követőkkel) egyenesen károsnak minősítik a nyelvművelést, egyáltalán a beavatkozást a nyelv életébe, beleértve a szókészlet alakulását is. És megemlíthetjük

mint gátló tényezőt a nyelvi jelenségek megítélésében fontos szerepet játszó közszokásnak a csaknem kiszámíthatatlanságát, bizonytalanságát is (vagy húsz évvel ezelőtt például a *spray* helyett a pályázat útján kiválasztott *permet*, illetve a *sci-fi* ellenében ajánlott *fanti* egyáltalán nem fogadtatott el, viszont a *számítógép* szinte teljesen kiszorította a *komputer* formát).

2. A szerző ezekkel és más nehézségekkel nem törődve, képességeire és tenni akarására támaszkodva bátran nekivágott e sokrétű téma kidolgozásának, először PhD-disszertációként, majd az opponensi vélemények és a vita tanulságait is felhasználva megjelentette munkáját a Tinta Könyvkiadó gondozásában a Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához című sorozat XVI. számaként. Azt gondolom, hogy – amint munkájának címében is szerepelteti a mára vonatkoztatva – egy kissé a magyar nyelvújítás lebeghetett a szeme előtt. A nyelvújítás – amely a XVIII. század végétől mintegy száz évig tartott, de amely teljes intenzitással a XIX. század első felében fejtette ki hatását – mint ismeretes, páratlan tett volt nyelvünk életében. Először is országos mozgalommá tudott válni. Aztán, bár mi nem meríthettünk az elődök nyelvéből (mint a franciák a latinból; a románok a franciából; a csehek, lengyelek, bolgárok az óegyházi szlávból és az oroszból), a magyar nyelvújítás eredményesen használta fel az akkori és a korábbi magyar nyelvet (régi szavak felújítása, tájszavak beemelése, a szóképzés és a szóösszetétel segítségül hívása, tükörfordítások és így tovább). Szerencsés volt nyelvújításunk továbbá azért – és a mára vonatkoztatva, mint a szerző is utal rá, talán ez nyújtja a legfőbb tanulságot –, mert megalapozta a szaknyelveket. Mégpedig úgy, hogy az egyes területek szakemberei vállalták magukra – természetesen a nyelvészek segítségével – az illető szakszókincs megalkotását. Szinte minden tudományágnak, szaknak megvolt az irányítója, felelőse (Benkő Ferenc: ásványtan, Benyák Bernát: filozófia, Bugát Pál: orvostudomány, Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály: növénytan, Dugonics András: matematika, Kováts Mihály: kémia, Pápay Sámuel: irodalomtudomány, Pete Ferenc: gazdaságtudomány, Révai Miklós: nyelvtudomány, Székér Joachim: haditudományok).

A magyar nyelvújítás sikerét nemcsak az akkor létrehozott és máig megmaradt több ezer szó, kifejezés igazolja, hanem az is, hogy az 1920-as évek végén a török nyelvújítást a magyar mintájára szervezték meg.

Hadd utaljak arra is, hogy a XX. század elején a Nyugat című folyóirat körül kialakult nyelvi-stilisztikai újításokat többen második nyelvújításként emlegetik. Természetesen ez szintén nagy jelentőségű volt, de elsősorban a szépirodalomra, azon belül is inkább a költészetre korlátozódott, továbbá az előbb jelzett értelemben országos mozgalommá sem vált.

Mindamellet nemrégiben magam is a harmadik nyelvújítás szükségességéről beszéltem egy interjú kapcsán. Ismeretes ugyanis, hogy az utóbbi időben eddig nem tapasztalt mértékben áramlanak be – különösen az egyes szakmákba – angol, főleg amerikai angol szavak és kifejezések. Szerencsére máris megmozdult több szakma. A Magyar szakírók szövetsége vagy a Mondjuk magyarul! egyesület például – amelyekben mérnökök, orvosok, jogászok, közgazdászok, a szabványok megalkotói dolgoznak együtt nyelvészekkel – magára vállalta az illető szaknyelv gondozását és az ottani új idegen szavaknak, kifejezéseknek lehetőség szerint magyarokkal való helyettesítését.

3. Nos, valójában ezt a harmadiknak jelzett nyelvújítást szolgálja Minya Károly könyve is, amelyben több mint háromezer új szó és kifejezés vizsgálódik meg. A szerző nagy súlyt fektet, helyesen, az elméleti megalapozásra. Az I. fejezetben a szókészlet változásának elméleti hátterét rajzolja meg röviden. A II. fejezet a neologizmusok korábbi és a szerző által módosított rendszerezéssel foglalkozik. A III. tárgyalja az elmúlt évtized új idegen szavait és kifejezéseit, mégpedig külön a közgazdaság és a kereskedelem, a politika és a társadalom körébe tartozókat, majd az üzlet- és vállalkozáselnevezéseket, továbbá a technika, kultúra, sport, étkezés, szórakozás stb. területén jelentkezőket és végül az úgynevezett digitális nyelvújítás lexikai elemeit, azaz a számítás-technikai, informatikai kifejezéseket. A IV. fejezetben kerül sor a szóösszetétellel, a szóképzéssel és elvonással, vagyis a szóalkotás útján létrejött neologizmusok bemutatására. Az V. fejezetben találhatók az egyéb szókincsbővítő eljárással (jeletésmódosulás, elavult szavak felelevenítése, szavak

kiavulása stb.) keletkezett elemek. Végezetül a VI. fejezetben a szerző levonja a tanulságokat, és előretekint a jövőre. A munkát bőséges szakirodalmi jegyzék és nagyon hasznos szómutató zárja.

Megjegyzem, hogy például az idegen szavak tárgyalása során valóságos kis szótörténeteket kapunk. A szerző ugyanis közli a szó eredetét, a kiejtését, a stílusminősítését, a jelentését vagy jelentéseit, valamint a származékait, és ha szükséges, hozzáfűzi a szó használatával kapcsolatos megállapítását, javaslatát. Másik megjegyzésem: ennek a több mint háromezer szónak és kifejezésnek a változatos, célszerű megoldása igazolja, hogy – mint József Attila és Illyés Gyula is rámutatott – nyelvünk nagyon is élő, idegen szóval kreatív szervezet.

Minya Károly munkáját haszonnal forgathatja mindenki, akit mai nyelvünk alakulása, illetve az egyes neologizmusok felhasználásmódja érdekel.

Szathmári István